

Պ. Լիսն Բաշայեանն ողջութենէն սրամիտ ու պարտաւարից «սրբիչ» մը , երկու նորամագ հայ տաղանդները որոնց համահանդէս տօնաւորութիւնը աջ երկկողմէն կը փոխէր Փիտոն թեան ու Գեղարուստի հարսնիքը մը :

Տր. Զաւթան , մէկ քանի հայրական ու ազնիւ քաղաքի , իր ուրախութիւնը յայտնեց ի տես հայ տաղանդի այս գեղեցիկ բողոքումներուն , եւ իր յոյսը թէ Մանուէլեանն ու Շահին , այսպիսի վաղահաս յաջողութիւններէն չլլանալով ու իրենց մատուցուած մեծաբանքներէն չչփանալով , պիտի շարունակէին՝ հետզհետէ աւելի կորովով իրենց ճիգերը դնել ի աւելի բարձր ձգտեցման :

Պ. Մեղիք-կարագեղեան զգացուց այն պարտքը զոր մեր ազգին արդի ողբալի վիճակին մէջ մեր ամէն կարգի տաղանդները ունին իրենց մտաւոր ուժին հասկանալի քաղաքացւորութեան զգոնալու , այլ ամէն վայրկեան իրենց զգալի ու ատով աւելի եւս սիրելի ցեղը յիշելու եւ անոր օգտակար ըլլալն իրենց զլխաւոր նպատակակէտը նկատելու :

«Աօշտակ» խօսեցաւ յանուն Հայ Հողին . ըստ թէ իր ցեղերուն ու շարչարարներուն մէջէն , Մայր Հայրենիքը խորին սփոփանք մը եւ գորովագին ու բախտութիւն մը կը զգայ՝ տեսնելով իր զաւակները որ քաղաքային թէ ու գիւղական թէ մէջ իրենց տաղանդին ապացոյցները տալով իրեն պարծանք կը հանուի իրանան . «տղիտութեան ու թշուառութեան մէջ ըսնի շղթայուած, ան չի հասկնար , ըստ իր հեռաւոր ու դարձեալ զաւակներուն ըրածը , բայց անոց յաջողութեան լուրը , աւանդ վասակած համայն արծագանքը իր կաթովին ու պարզուկ սիրտը լոկկ միաժիտ բայց շատ հզօր հրճուանքով մը կը լեցնէին» . Ու «Աօշտակ» մաղթեց որ չուշանայ այն օրը ուր Մայրը իր վերջապէս կապանքէ գերծ թեւերուն մէջ իսկ իր զաւակներուն բողոքիլը պիտի տեսնէ :

Մանուէլեանն ու Շահին մէկ քանի յուզեալ բառերով իրենց շնորհակալութիւնը յայտնեցին իրենց ազգակիցներուն կողմէ իրենց մատուցուած ասոյ համակրական մեծաբանքին համար :

Ճաշէն յետոյ , արտասանութիւններ , երգեր ու պարեր տեղի ունեցան որոնց մէջ նորէն աւանդին սիրուն տեղը բռնեցին Նալիկան պալերը» զոր Աօշտակ» պարեց՝ ուրիշ Հայաստանցիներ ընկերակցութեամբ :

Բոլոր մասնակցողները այն միխիթար համոզումով իրարմէ բաժնուցեան թէ , հակառակ այն բոլոր զանգամներուն զոր ունինք՝ եւ իրաւամբ մեր բարքերուն մէջ մտած ու հաստատուած կարգ մը սպեղ եւ ցած տարբեր-

բութիւններ , Հայերը վայելչօրէն եւ աւանց ու եւ քարկածի կարող են , երբ համասեռ ու ներգաշնակ խմբաւորումով մը հաւաքուին զեղեցիկ ու յստակօրէն դժուած դազափարի մը շուրջը , ամենէն աննախանձ , աւանդն եղբայրական , ամենէն վեհոգի զգացումներու իրենց մէջ գոյութեան ապացոյցը տալ :

Ն Ա Մ Ա Պ

ՌԻԴՂՈՒՍՄ ՄԻՆՈՒԷԼԵԱՆ-ՇԱՀԻՆ ՆՐԵԿՈՅԹԻ

Ն Ա Ն Ա Պ Ա Հ Ի Ն

— 0 —

Կ'ուզէի ձեր քովը ըլլալ , ամենուզ հետ , շարաթ գիշերուան սեղանին շուրջը , Մանուէլեանին եւ Շահինին արեւուն բաժակ մը խրվելու համար : Որքան ալ որ ձեզմէ հեռու ըլլամ , սրտով ձեզի հետ եմ սակայն , եւ ամէն կերպով յարմարադէպ կը գտնեմ զազախորդ որ ծնաւ Բարիդի հայ երիտասարդութեան մէջ համակրութեան գոնէ պղտիկ տօն մը կազմելու գիտակցանքին ու արուեստագէտին յաջողութեանց արժեք : Անշուշտ բան մը աւելի չպիտի աւելցնենք իրենց փառքին վրայ , բայց այս համեստ հանդէսով պիտի զօրացնենք անգամ մը եւս իրենց հաւատքը թէ սիրուած են եւ միշտ պիտի սիրուին անկեղծօրէն : Չեմ ապահովեցնենք զիրենք թէ համաբանուան այս նուիրապործութենէն յետոյ ձեզմէ ձեռք պիտի յափշտակուին մեր հայ բնաւորներուն մէջ , ինչպէս կ'ըլլան Փրանսայի օրուան մարդիկը , Բարիդի սայուններուն մէջ , ՆիքէՊոլիս ըլլալի . «Հայրենիք»ով պիտի ունենային իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ տաք խանդավառ , գովասանական «Որբօրին»ը : Անա բոլոր այն աղմուկը ու շէնդոր որ պիտի լսուէր եւ որ տեսական արքեպիսկոպետ մը գիտովցնող բան մը չպիտի ըլլար : Թերեւս այս աղբիկ ունեցող մէկ քանի բնաւորներ պիտի փութային զիրենց տուններին հրաւիրելու , եւ անոնք ալ , հոն երթանուն , պիտի գտնէին պատկառելի աղա մը թղթի սեղանի մը առջին ոչ իւրաքանչիւր ծանրութեամբ նստած քան իր ոչ պակաս պատկառելի «մատաւ» մը թղթախաղի ուրիշ սեղանի մը շուրջը : Այս այն միջոցները չէ , ուր մեր բարեկամները պիտի զգային գիտնական ու արուեստագէտ մը ըլլալու բոլոր առաւելութիւնները :

Բայց հոս , ընդհանրապէս , Հայերը կարծած թէ փութուած են գտնէ վերելք : Եւ համառաջած եմ որ տարբերութիւն մը կայ , եւ այս հանգէ՞ծը ասոր ապացոյցներէն մէկն է : Անոր կը մասնակցին ոչ միայն անձնական բարեկամներ ոչ միայն անոնք որ մեծաբանքի տուրք մը վը-

ճարել կ'ուզեն գիտութեան եւ զեզարուեստին, ալ ալ ալ զպաշտօնական աւելի բան մը ունեցողները — ցեղակիցներ, ազգակիցներ — որոնք հայ ճշմարիտ տաղանդներու կարօտն ունին օտար երկիրներէն յանձն առնուալով սկսած թափառել եւ չինքզի գիտեր դեռ որքան պիտի թափառինք, Սրի օր կը ստուարանայ ան անձերուն թիւը, որոնք կը զգան թէ ազգային գրագէտ մը, գիտնական մը, արուեստագէտ մը կը կազմէ ճշմարիտ ոյժ մը : Ինչպէս թիւն մը, զբամազութիւն մը — որ միւս կրամազութիւն վարչի մարտ — եւ այս ի նպատակ նոյն իսկ այն ազգին որ քիչ անգամ զիտէ գնահատել ալ զպիտի անհիշական զօրութիւններ : Ո՞ր ազգին կեանքին մէջ եկած չեն բողբոջներ ուր գրագէտ մը, գիտնական մը, արուեստագէտ մը անոր օգտին աւելի բան կրցած է ընել, քան միլիոնաւոր մը, քան պետական մարդ մը, ինչ ալ ըսեն նրա թափառանքը, գաղափարն է, զգացումն է որ կը վարէ այս աշխարհս : Եւ մեր վերջին արձագանքի տարիներուն մէջ, եթէ մեզ երկնաւոր վիճակուած ըլլար Եւրոպա ունենալ ալ կարգի Հայերու համաստեղութիւն մը, ապահով ըլլանք որ աշունք պիտի կարենային ընդհանուր մարդկութիւնը յուզել, ի գոթ չարժէ մեր ազգային աղէտներուն վրայ աւելի արդիւնաւորութեամբ քան որ եւ է պետական մարդ մը իր բոլոր հանձնարով : Անպայ քաղափարն է որ յափրազմամբ կ'ողջուին միտքով ինքնաբերական եւ ճշմարիտ վրայ եւ որ կուգայ շատ բնականօրէն միմեան անձնական բարեկամներու ուղղուած խորին խնդակցութեան մը հետ լաւագոյն տաղանդին ապագայի մը զեղած իծով յայտարարել մէջ :

Մանչեսթր
16 յունիս 1900

Յ. ՇԱՀՆԱՋԱՐ

ՎՈՏՎԵԼԻ ՅԵՐԵՎԱՆԻ

— 0.0 —

Յունիս 16ի չարաթ օրը Վոտովի թատրոնին մէջ տեղի ունեցաւ ընթերցումը զոր «Անահիտ» անտօքները կազմակերպած էր ի նպատակ Հայաստանի որբերուն : «Մարդկային եւ քաղաքացիական իրաւունքներու պաշտպան ֆրանկական Կազմակերպութեան» հովանաւորութիւնով :

Կազմակերպողին նպատակն էր ոչ միայն մեր որբերուն ինքնական օգնութիւն մը հայթայթել ալ ան ձեռնարկով, ալ եւ ալ ան ներքինաւոր առիթով Ֆրանսայի գեղարուեստական եւ գրական շրջաններուն մէջ հայ ժողովրդին համար համակրութիւններ արթնցնել : Այս նպատակը, իր երկրորդ մաս

մին մէջ մանաւանդ, յաջողութեամբ իրականացաւ : Բարիկէան պոլիտիկայի ամենէն փայլուն թատրոնը ձերբարար արտադրութեանը ներքին գրուեցաւ ալ ձեռնարկին, Ֆրանսայի ամենէն մեծ գրագէտը հանցեալ բանախօսութիւն մը արտասանել ալ ցեղերկոյթին, եւ Բարիկէի գլխաւոր թատրոններուն ամենէն հռչակաւոր արուեստագէտները, սիրալոյս արտասաններով Չօպանեանի հրաւերին իրենց տաղանդը շնորհեցին ի նպատակ հայ որբերուն :

Յունիս 14ի չորեքշաբթի օրուան «Յիկաթո»-ին մէջ հրատարակուած արտաշարժ յօդուածով մը (*) Անաթոլի Ֆրանս կը ծանուցանէր այդ ցերեկովից, եւ Ֆրանսայի ժողովրդին հրաւեր կը կարգար օգնութեան հասնել զարհուրելի որբերին մը մէջ զալարուող ժողովրդի մը ամենէն զբաղող ու ամենէն յուզիչ նպատակներուն : Եւ նոյն յօդուածն էր որ մէկ քանի յաւելումներով, եւ բանախօսութեան ձեռի վերածուած, Անաթոլի Ֆրանս կարգադր ցերեկովից սկիզբը : Յօդուածը մեծ տպաւորութիւն յառաջ բերաւ ոչ միայն Ֆրանսայի, ալ եւ մերձիկ Եւրոպայի մէջ, եւրոպական շատ մը թերթեր անկից մասեր արտասպնեցին, ու Պիլճիքայի ու Հոլանտայի մէկ քանի լրագրիչներ անոր անոր արդիւնքական թարգմանութիւնը հրատարակեցին : Իսկ բանախօսութիւնը ամենախորին յուզումներ մը յառաջ բերաւ ցերեկովից ունեցող իրենքուն մէջ : «Պ. Անաթոլի Ֆրանս, կը գրէ Պ. Շարլ Մարթել «Սոսո»-ին մէջ, հոյակապ յայտագրին բացումը կատարեց բանախօսութեամբ մը ուր յատկանշական միջադէպի մը միջոցով հայկական վարդերուն սկզբնական դադափարը բացատրելի լիտոյ, ցոյց տուաւ թէ թուրք կառավարութիւնը միակ պատասխանատուն էր կառավարական Ֆրանսային մեղսակցութեամբը : Ժողովուրդներուն ոչինչ կարելի է մեղադրել, եւ յանցանքը մեր ժողովրդները չէ կէտ զինքը պարտականց կացուցին հանդէպ իր աւանդութեանց եւ իր պարտականութեանց : յետոյ, ստուգաբանական նօթերու. — վկայութիւններ կամ նամակներ — պարզ ընթերցումով բանախօսողը կարգադրեց չարարանքներն եւ պատմութիւնները : Այս հակիրճ հաստատումներուն տրպաւորութիւնը այնքան բոլոր եղաւ որ Անաթոլի Ֆրանս ներդրութիւն խնդրեց բարիդեան հանձնարարի մը մէջ ալ զպիտի արհաւիրքներ երեսան դնելուն : Բայց ոչբերուն համար գոթ խնդրելի առաջ, պէտք էր բռնել թէ մայրին ի նկատման մեր Վերջապէս ալ որբերը ներկայացուց, եւ անոնց մասին իր հուսալից տեղեկութեանց համեմատ պահով, մեղի ցուցող արթնամտ արիւտութեամբ, վաղա՛հասօքն ունիւմ, ամեն կերպով աջօքնի մեր կարեկցութեանը եւ մեր համակրութեանը : Այս բանախօսութիւնը, խմբագրուած Անաթոլի Ֆրանսի

(*) Այդ յօդուածին թարգմանութիւնը կը հրատարակէր «Անահիտ» պաթոնով :